प्रश्नमेवाह सनत्सुजातेति मृत्युरितिध्रुवंजन्ममृतस्यचेतिसाहचर्याज्जन्ममरणप्रवाहरूपोबंधउच्यते सनास्तीतितवप्रकर्षेणवादंपूर्वोक्तंविदुरादीनांमुखात्शृणोमि हेसनत्सुजातसनत्सर्वदासुष्ठुजातंजन्मयस्यनि
त्यकुमारत्वेनजरामरणविवर्जितेत्यर्थः श्रुतिश्चैतदाह ननिरोधोनचोत्पत्तिर्नबद्धोनचसाधकः नमुमुक्षुर्नवैमुक्तइत्येषापरमार्थतेति नुतथाअमृत्यवेमृत्योरभावाय एकशतंवर्षाणिमघवान्प्रजापतौब्रह्मचर्यमुवा
सेतिबंधनिवृत्त्यर्थोयत्नश्चश्रूयते नह्यसतोनित्यनिवृत्तस्यनिवृत्त्यर्थंयत्नोयुज्यते तदनयोःपक्षयोःकतरत्मतंसत्यंतद्ब्रूहीतिशेषः ॥ २ ॥ यत्कर्मणाब्रह्मचर्येणमृत्युर्नास्तीतितेनसत्यस्यबंधस्यसाधनेननाशइति
अपृच्छःपृष्टवानसि यच्चापरंमृत्युःस्वरूपतएवनास्तीत्यपृच्छः एतत्एतयोःपक्षयोःपरस्परविरुद्धत्वंमाविशंकिथाःमामंस्थाः अमृत्युःकर्मणाकेचिदितिपाठेकर्मसाध्यंअमृतत्वंउतज्ञानसाध्यमितिपक्षद्वयोपन्या
सः तयोश्चक्रमसमुच्चयपक्षाश्रयेणविरोधभावंमन्वानोमाविशंकिथाइतिब्रवीतीत्यर्थः ॥३॥ अविरोधमेवाह उभेइति एतस्यएकस्यैवपुंसोऽवस्थाभेदेनउभेअपिसत्येएव हेक्षत्रियविद्धि अविद्यावस्थायांबंधः
सत्यःकर्मनाशश्च विद्यावतांतुरज्जूरगवत्कालत्रयेपिनास्ति मोहाद्भासमानस्यतुज्ञानमात्रेणनिवृत्तिर्भवतीतिभावः आद्यप्रवृत्तेइतिपाठेउभेअपिमतेअनादिनीनित्येइत्यर्थः सिद्धांतमाह मोहादिति निर्मोहानां
तुनास्त्येवमृत्युरित्यर्थः मोहंविवृणोति प्रमादमिति आत्मतत्त्वानवेक्षणंप्रमादः मूलाज्ञानमितियावत् तदेवमृत्युः मृत्युर्वैतमइतिश्रुतेः अप्रमादंअवहिततांसम्यगवेक्षणंज्ञानमितियावत् ज्ञानंसम्यगवेक्षणमितिस्मृ

धृतराष्ट्रउवाच सनत्सुजातयदिदंशृणोमिनमृत्युरस्तीतितवप्रवादं॥ देवासुराद्याचरन्ब्रह्मचर्यममृत्यवेतत्कतरन्नुसत्यं ॥ २॥ सनत्सुजातउवाच अपृ
च्छःकर्मणायच्चमृत्युर्नास्तीतिचापरं॥ शृणुमेब्रुवतोराजन्यथैतन्माविशंकिथाः॥३॥ उभेसत्येक्षत्रियैतस्यविद्धिमोहान्मृत्युःसंमतोयंकवीनां॥ प्रमादंवैमृत्यु
महंब्रवीमितथाऽप्रमादममृतत्वंब्रवीमि ॥ ४॥ प्रमादाद्वैअसुराःपराभवन्नप्रमादाद्ब्रह्मभूताभवंति॥ नैवमृत्युर्व्याघ्रइवात्तिजंतून्नत्वस्यरूपमुपलभ्यतेहि॥५॥
यमंत्वेकेमृत्युमतोन्यमाहुरात्मावसन्नममृतंब्रह्मचर्यं॥ पितृलोकेराज्यमनुशास्तिदेवःशिवःशिवानामशिवोऽशिवानां॥ ६॥

तेः अमृतत्वंअमृतत्वहेतुः ॥ ४ ॥ प्रमादात्अज्ञानात् असुराःअसुपुरममाणाःकामक्रोधाद्यासुरवृत्तिभिराक्रांताः पराभवन्मृत्युवशाअभूवन् तथाअप्रमादात्ज्ञानात् ब्रह्मभूताःपूर्वंब्रह्मैवसंतःअविद्ययाऽब्रह्मत्व
मात्मनोमन्यमानाःविद्ययापुनर्ब्रह्मैवभवंति ब्रह्मैवसन्ब्रह्माप्येतीतिश्रुतेः सुराश्चेतिपाठेसुराःशमदमादिमंतःब्रह्मभूताःब्रह्मभावंगताइत्यर्थः मृत्युरज्ञानंजंतून्अत्तिसंसारसंकटेपातयतिनतुव्याघ्रइवदृश्यते कार्यमे
वास्यदृश्यतेनस्वरूपमित्यर्थः हियतःअस्यरूपंनिरीक्ष्यमाणमपिनउपलभ्यते नहिरज्जूरगोपादानमज्ञानंउरगवद्द्रष्टुंशक्यमित्यर्थः ॥ ५॥ ननुयदिमृत्योःरूपंनोपलभ्यतेतर्हितत्सत्त्वेकिंप्रमाणमतआह यममिति
अतःअज्ञानाख्यान्मृत्योरन्यंयमसंज्ञंएकेमूढाःमृत्युमाहुः अथसत्यवतःकायात्पाशबद्धंवशंगतं अंगुष्ठमात्रंपुरुषंनिश्चकर्षयमोबलादिति अस्यव्यतिरेकमुखेनआत्मनिकल्पितत्वमाह आत्मावसन्नमिति आ
त्मनिप्रतीच्येवावसन्नंलीनं तेनरज्जूरगादिवत्यमादिकमपिआत्मनिकल्पितमेवेत्यर्थः आत्मावासमितिपाठेआत्माश्रयमित्यर्थः यमप्रशमोपायमाहामृतमिति ब्रह्मचर्यंब्रह्मणिचर्याआत्मानुसंधानंनिरस्ताखिल
कल्पनाजालं अमृतंमोक्षहेतुः योगिनांयमभयंनास्तीत्यर्थः नतस्यरोगोनजरानमृत्युरितिश्रुतेः ननुकल्पितस्ययमस्यमृगजलादेरिवार्थक्रियाकारित्वंनयुक्तमतआह पितृलोकइति यादृशोयक्षस्तादृशोबलि
रितिन्यायेनआत्मनिकल्पितगरुडभावस्यविषनिवर्त्तकत्ववत्तत्राप्यर्थक्रियाकारित्वमस्तीतिभावः अत्रयुक्तिमाह शिवइति शीतोष्णादिवदेकस्मिन्सत्यस्यविरुद्धधर्मद्वयस्यासंभवात्तस्मिन्नेवशिवत्वाशिव
त्वेरज्वांसर्पदंडादिवत्कल्पितेइत्यर्थः ॥ ६ ॥

Digitized by Google